

DOI: 10.18427/iri-2017-0022

Börtönbeli csoportfoglalkozások a társadalmi reintegrációért

© Molnár Attila Károly

ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest

[www@molnarattila.hu](http://www.molnarattila.hu)

A csoportmunka, a csoporton belüli interaktív kommunikáció hatékony formája az együttműködésnek és a társas tanulásnak. Résztvevő-központú módszerek alkalmazásával lehetőség nyílik olyan, csoportokat motiváló hatás elérésére, amely támogatja a felnőttek tanulási igényeit (Kraiciné & Csoma, 2012). Ilyen foglalkozások lehetőségére tartanak számot azon felnőtt fogvatartottak csoportjai, akik a börtönökben töltik szabadságvesztés-büntetésüket. Doktori kutatásom a büntetés-végrehajtásban folyó reintegrációs tevékenység bővítésének lehetőségével foglalkozik, keresve a megoldást a szabadultak újbóli bűnelkövetésének megelőzésére. Cél a börtönöket elhagyók társadalmi visszailleszkedésének elősegítése. Tanulmányomban doktori kutatásom elővizsgálatának lépéseit és eredményeit foglalom össze, valamint bemutatom e kutatás tervezett irányait. A 2016-ban induló kutatás az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola Andragógia programja keretein belül zajlik. Az elővizsgálatban gyűjtött adatok a 2013 és 2016 közötti időszakból származnak. Az előzetes adatgyűjtés helyszíne a Balassagyarmati Fegyház és Börtön.

A börtönbüntetés, mint társadalmi probléma

A bűnözés lehetséges okai között szerepel az erkölcsi szabályozatlanság, a társadalmi feszültségek és a változó élet keltette szorongás, a céltalanság. Magyarországon több mint tizennyolcezer fogvatartott él a börtönökben. A felnőttek aránya 99% feletti (Börtönstatisztikai Szemle, 2016:5.). Ők alkotják azt a populációt, amely az andragógia számára egy fejlesztő tevékenység célcsoportjait jelentheti. A probléma alapja a börtönviseltek szabadulás utáni ismételt bűnelkövetése, és ez által újbóli börtönbe kerülése. Tény, hogy a börtönökben élők minél több időt töltenek távol a társadalomtól, annál mélyebben érintettek az őket fogva tartó intézmény ártalmaitól, így számukra az idő múlásával egyre nagyobb problémát jelenthet a szabadulás utáni, börtönön kívüli világba történő kilépés (Fliegaufl, é.n.). Ennek a problémának a feloldása tehát előrehaladást jelenthet az egész társadalomra nézve, ezért született meg az elgondolás az andragógia eszközeinek hatékonyabb börtönbeli alkalmazására.

Ha újszerű andragógiai módszerekkel kívánjuk elősegíteni a fogvatartottak reintegrációját, tovább kell fejlesztenünk a büntetés-végrehajtásban régóta jellemző és napjainkban is tapasztalható újító gondolkodást. A valaha alkalmazott megszegényítő, bosszúálló büntetési nézeteket mára felváltó emberiesség

szemlélete lehetőséget nyújt a fogvatartottak humánus eszközökön keresztüli segítésére, a társadalmi normák elfogadására történő ösztönzésére (Foucault, 1990; Mezey, 2010; Szabó, 2013). Doktori kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a fogvatartottak miként használhatják ki a börtönben töltött időt sikeres reintegrációjuk elősegítésére. Résztvevő-központú andragógiai eszközöket kívánunk használni, melyekkel – a büntetés-végrehajtás reintegrációs gyakorlatának kiegészítéseként – fogvatartottak motiválásán keresztül érhetjük el, hogy a célcsoportok tagjai a börtönben töltendő időt a társadalomba történő visszailleszkedésüket elősegítő tevékenységgel töltsék meg. Feltételezhető ugyanis, hogy a reintegráció eszköztára bővíthető, és a felnőttek fejlesztésével foglalkozó tudományterületek részt vehetnek a reintegrációs lehetőségek áttekintésében, a szakterületek módszereinek ötvözésében (Mankó, 2002).

Egy fejlesztő munka elgondolása

A börtönben élők támogatását, a szabadulásuk utáni társadalmi reintegráció elősegítését andragógiai módszerek alkalmazásán keresztül látjuk megvalósíthatónak. Mivel a személyiség fejlődése felnőttkorban is jelenlévő folyamat, lehetségesnek tartjuk pozitív változások elősegítését e téren a felnőtt fogvatartottak esetében. Az egyénnek, kulturális fejlődésével együtt növekszik értéke is. Ha az egyénben tudatosul az önmaga alakítására használható képessége, ha kellő önismerettel, önállósággal rendelkezik, azzal birtokolja az önfejlesztés néhány szükséges feltételét (Maróti, 1994; Tough, 1997). Ezen képességek kibontakozását támogatja az a momentum, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottaknak lehetősége van a bekapcsolódásra különböző tanulási folyamatokba, ami egy intellektuálisan magasabb szintre lépésüknek lehet az alapja (Csukai, 2015). A törvény kimondja, hogy a büntetés-végrehajtás a reintegráció elősegítését többek között az elítéltek „általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, valamint egyéb reintegrációs programok által biztosítja (2013. évi CCXL. törvény, 83. § (1)). Annál is inkább szükségesnek látszik a fogvatartottak tanuláson keresztüli fejlesztése, mert a teljes magyar börtönpopulációnak csupán 2,42%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel, ugyanakkor 0,75%-uk analfabéta (Börtönstatisztikai Szemle, 2016(2):20).

A felnőttek tanulási folyamatainak sajátosságai közé tartozik, hogy segítenek az egyénnek az önmegvalósításban, mozgósítják az érzelmi és fejlődési szükségleteket. A felnőttek képesek önirányított módon tanulni, továbbá szívesen tanulnak egymástól (Atkinson et. al., 2005). A felnőtt fogvatartottak életmód-változásának kérdése azon tervezett tanulási folyamatok közé sorolható, amelyekre jellemző az öntevékenység. Az andragógia a résztvevő-központú felnőttoktatási formákon keresztül támogatja az egyén öntevékenységét. Hangsúlyosnak tartja a tanulnivaló személyes értelmezését, valamint a már meglévő tapasztalatokra való építést (Sz. Molnár, 2009). Teret enged a kooperatív tanulásnak, ami a tanulók cselekvő, aktív, a társakkal közösen végzett tevékenységére épít (Kraiciné & Csoma, 2012).

A kutatásomban megfogalmazott elképzelés szerint nagyobb súly helyezhető az önfejlesztés lehetőségére a fogvatartottak reintegrációja tekintetében. Az önfejlesztés során az egyén saját maga segítőjévé válik, s kihasználja a személyiségében rejlő képességeit értékei növelésére. Ehhez olyan segítő

kapcsolatokra van szüksége, amelyekre jellemző a feltétel nélküli elfogadás, a hitelesség, az empátia (Rogers, 2013). A megfelelő szakemberek hatékonyan képesek támogatni a tanulásban részt vevőt a tanulási akadályok leküzdésében – témánk tekintetében az andragógusok mellett szociológusok, pszichológusok szerepére is szükség van (Kraiciné, 2008).

Elővizsgálat

Kutatásomban az az alapvető feltételezésem, hogy a fogvatartottak önismereti fejlődésükkel, saját belső erőik kihasználásával készülnek fel a társadalomba való visszatérésre. Elővizsgálatot végeztünk a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben olyan fogvatartottak körében, akik nyitottak voltak az önfejlesztés módszereinek megismerésére. Csoportfoglalkozásokon próbáltuk ki, milyen hatást gyakorol a résztvevőkre a fókuszcsoporthoz beszélgetés, a filmklub, a meditáció. Börtönpszichológus jelenlétében, tíz foglalkozásból álló foglalkozássorozatot szerveztünk, melyeken többségében önkéntesen jelentkező fogvatartottak vettek részt – az önkéntesség fontos a csoportdinamika pozitív befolyásolásában (Langenfelder, 2007). A foglalkozások átlagosan 3–3 órát vettek igénybe, a foglalkozások közötti időszakok hossza pedig 2–3 hét volt. Ezek a sorozatok 3–5 hónapig tartottak.

A terepmunka előkészítése során, a kutatási anyag elméleti adatbázisának bővítése érdekében megkérdeztem a büntetés-végrehajtás néhány kompetens személyiségét a reintegrációs munka szempontjairól. Dr. Budai István, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka a legalapvetőbb feladatok közé sorolta az oktatást, a képzést, a személyiségfejlesztést, valamint az elítéltek jövőbeni bűnelkövetésének megelőzését. Kovács Mihály, az Intézet Büntetés-végrehajtási Osztályának vezetője elmondta, hogy a reintegrációban a legfontosabb dolgok között tartják számon a személyes példamutatást, a jó szót. Prcsity Violetta börtönpszichológus kérdésemre elmondta, hogy igen fontos lenne feltérképezni a megfelelő civil kezdeményezéseket, és ezeket össze kellene kapcsolni a büntetés-végrehajtás tevékenységével.

Gyakorlati terepmunkámat a fogvatartottakkal együttműködésben, résztvevő-központú foglalkozásokkal végeztem. A résztvevőkkel célként tűztük ki az aktív együttműködést, a felnőtt-tanulási keretek között végzendő csoportmunkát. Három formát alkalmaztunk: a kötetlen beszélgetést, a filmklubot és a meditációt.

A beszélgetések alkalmával megtárgyaltuk az önsegítésben rejlő lehetőségeket. A résztvevők kinyilvánították, hogy hajlandóak olyan gyakorlatok megtanulására, amelyek által javíthatnak közérzetükön. Kérdőíves módszerrel tájékoztam a csoporttagok életvitellel kapcsolatos véleményéről (Balogh, 2010), s a válaszok alapján állítottam össze a későbbi foglalkozások tartalmát. A válaszokból kiolvasható volt, hogy a jelenlévők zöme úgy gondolja, a siker feltételei eleve adottak bennük, valamint alkotó erejüket felajánlják a közösségek szolgálatára. A válaszadók háromnegyede úgy nyilatkozott, elfogadja az emberben zajló változásokat, a saját gondolatok fontosságát, a boldogság célként való kijelölését, valamint az önsegítésben rejlő lehetőségeket. Minden megkérdezett egyetértett abban, hogy az egészség, a szabadság, az egymás segítése, a kapcsolatok ápolása és a pozitív gondolkodásmód igen fontos egy megfelelő életvitelben. A válaszokból látható volt tehát, hogy a résztvevők nyitottak a társadalom értékeinek befogadására, szükségük van a börtönön kívüli világ elvárásairól való gondolkodásra, beszélgetésre.

A filmklub során olyan játékfilmeket tekintettünk meg közösen, amelyek életszerű (nem egyszer valós történetre épülő) eseményeket dolgoznak fel. Ezekben a filmekben a probléma mellett rendre megjelentek a megoldásra kínálkozó alternatívák is. Mindegyik film olyan élettörténeteket mutatott be, amelyeken keresztül a filmklub résztvevői felismerhették a döntések és a felelősség súlyát. A csoportban minden film után aktív beszélgetés zajlott. „A felnőtt tanulók az oktatási dialógusokban többnyire akkor bőbeszédűbbek, amikor saját elgondolásaikról adnak számot” (Zrinszky, 2000:15), ennek köszönhetően a filmek utáni fókuszcsoportos beszélgetésekben a fogvatartottak nyíltan szóltak érzéseikről, a bennük megfogalmazódott problémákról.

További programelemként mentális önfejlesztő gyakorlatok elméleti alapjairól szóltak a foglalkozások. A pszichológia eredményei megerősítik, hogy az ember képes saját belső energiáinak felhasználására önmaga fejlesztése céljából. Aki rendszeresen relaxál, meditál, minőségi növekedést érhet el az élet számos területén, így az egészség megőrzésében, a személyiség formálódásában, az emberi kapcsolatok és a tanulás minőségi növekedésében, hiszen a meditáció a tudatos gondolkodás elmélyítésén keresztül valósul meg. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben a csoportfoglalkozások keretein belül alkalmazott mentális alapgyakorlatok a pszichológia eredményeire támaszkodó Silva Mind Control elméletére és gyakorlatára épültek. A Silva Mind Control alapvetően elmefejlesztő és stresszkezelő metódus, melyen keresztül gyakorolható az önfejlesztés, elősegíthető egy egészséges életmód kialakítása, továbbá növelhetők az egyén tanulmányi eredményei. A felnőtt fogvatartottak társadalmi visszatérésének elősegítése tekintetében is feltételezhető, hogy a Silva Mind Control alkalmazása hasznos lehet a reintegrációs folyamatban. A módszerrel elérhető a stressz csökkentése, a szokások kontrollálása, a memóriafejlesztés, a gyorsabb és hatékonyabb tanulás, továbbá a Silva Mind Control segíthet a helyes döntésekre való készség fejlesztésében (Szarka, 2012).

Abból a célból kezdtük el a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben élő fogvatartottak csoportjaival az önfejlesztő mentális technikák elméleti és gyakorlati alapjainak megismertetését, hogy az érintettek e technika elsajátításával (csoporton belüli és azon kívüli, egyéni gyakorlásával) közelebb kerüljenek a társadalomba való visszalépésük önfejlesztésen keresztüli elősegítéséhez.

Adatok a kutatási tervhez

A doktori kutatás elővizsgálatából származó adatok feldolgozásával kialakult egy kutatási terv, melynek főbb tevékenységei: dokumentumelemzés, csoportfoglalkozások szervezése, kriminándragógiai módszerek alkalmazása, programfejlesztés, hatásvizsgálat. A kutatás gyakorlatában fontos a fogvatartottak együttműködése. Andragógiai szempontból nagy figyelmet kell fordítani a felnőttek tanulással kapcsolatos jellemzőire, így a tanulás többféle eszközét, módszerét kell nyújtani. A kutatáshoz kapcsolódó szervezetek támogatása szintén elengedhetetlen, ezért a velük való szoros kapcsolattartás a kutatás teljes időtartama alatt szükséges. Az alábbi szervezetek szakmai támogatására tartunk számot: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány, A Felnőttképzés Fejlesztéséért Közhasznú Egyesület, Magyar Kriminológiai Társaság, Magyar Börtönügyi Társaság. Kutatásomtól az alábbi eredményeket várom: a fogvatartottak csoportjai aktívan részt

vesznek reintegrációjuk kivitelezésében, tisztában vannak a lehetőségeikkel, a társadalmi beilleszkedésre használják képességeiket. Hosszabb távon azt várjuk, hogy a büntetés-végrehajtás eredményesebb lesz: csökken a börtönből szabadultak ismételt bűnelkövetésének száma. Az elmúlt három évben végzett elővizsgálatomból szerzett tapasztalataim előrevetítik annak a lehetőségét, hogy a büntetés-végrehajtási rendszer befogadja programomat, így a fogvatartottak nagyszámú csoportja elsajátítja az önfejlesztés alapvető ismereteit, és a szabadulás után a visszaailleszkedők nagyobb arányban találnak perspektívát életükben.

Kutatásomban komplex módszertani stratégiát alkalmazok. Adatgyűjtést végzek a büntetés-végrehajtás által jelenleg alkalmazott reintegrációs törekvések eredményességéről. Kérdőíves módszerrel gyűjtök adatot a fogvatartottak és a már szabadultak körében az eddig használt módszerek hatékonyságának feltárására. Interjúkat készítek a büntetés-végrehajtás szakembereivel és fogvatartottjaival. Mások által tartott foglalkozásokon való hospitálással figyelem meg a börtön csoportokkal végzett munka részleteit. A saját foglalkozásokon a felnőtt én-állapot aktivizálásával segítem elő az interakciók hatékonyságának növekedését (Gordon & Burch, 2001). Programfejlesztéssel támogatom a fogvatartottak szabadulásra való felkészítését. Hatásvizsgálatot végzek a csoportfoglalkozások eredményeinek megállapítására. A következtetések alapján elkészítem a kutatás zárótanulmányát és közzéteszem az eredményeket.

Összefoglalás

Doktori kutatásom elővizsgálatában andragógiai foglalkozások szervezésén és lebonyolításán keresztül, csoportmunkára épített börtönbeli foglalkozások eredményeiből meríték adatokat kutatási tervem kidolgozásához. Az elővizsgálat során, a csoportmunkában résztvevő fogvatartottak aktív részvételükkel, szóbeli és írásos visszajelzésükkel igazolták vissza a börtönbeli andragógiai foglalkozások szükségességét. A csoporttagok megosztották gondolataikat, látható jelét mutatták a téma iránti érdeklődésnek. A foglalkozásokon igyekeztem olyan környezetet teremteni, amely támogatja a kitűzött célok elérését. A filmvetítésre és fókusz csoportos beszélgetésre épített foglalkozásokon pozitív, kooperatív, támogató csoportléggör alakult ki; nyilvánvalóvá vált, hogy a filmklub alkalmas a csoport eredményesebb kooperációjának megalapozására. A csoportmunkában részt vevő fogvatartottak megtanultak néhány önfejlesztő relaxációs gyakorlatot, amelyeket a foglalkozások keretein kívül, önállóan is alkalmaztak. A csoportfoglalkozások nemcsak alkalmanként, de együttesen is egységes képet alakítottak ki az elítéltekkel való programszervezés lehetőségeiről, a kutatási tervezés realitásáról.

Irodalomjegyzék

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.
- Atkinson, R. C., Hilgard, E., Smith, E. E., Nolen Hoeksema, S., Fredrickson B. L., & Loftus, G. R. (2005). *Pszichológia*. Budapest: Osiris.
- Balogh Béla (2010). *A tudatalatti tízparancsolata*. Budapest: Bioenergetic.
- Csukai Magdolna (2015). Iskolaelhagyás és újraskolázás bűnelkövetőknél – fejlesztési lehetőségek. *Börtönügyi Szemle*, 34 (4), 86-96.
- Fliegaufer Gergely (é. n.). *Börtönártalmak (prison harms)*.
<http://www.scribd.com/document/11523046/Bortonartalmak-prison-harms> [2016.10.22.]
- Foucault, Michel (1990). *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Budapest: Gondolat.
- Gordon, Thomas, & Burch, Noel (2001). *Emberi kapcsolatok. Hogyan építhetjük. Hogyan rontjuk el*. Budapest: Assertiv.
- Kraiciné Szokoly Mária (2008). Felzárkóztató felnőttképzés. In Harangi László, & Kelner Gitta (szerk.), *Az egész életen át tartó tanulás szerepe a felzárkóztatásban, a foglalkoztatás fejlesztésében és megerősítésében* (pp. 47-66). Budapest: Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya.
- Kraiciné Szokoly Mária, & Csoma Gyula (2012). *Bevezetés az andragógia elméletébe és módszertanába*. Budapest: ELTE.
- Langenfelder, B. (2007). H wie Häf'n - Basisbildung im Strafvollzug. *Magazin Erwachsenenbildung*. 2007 (1) http://erwachsenenbildung.at/magazin/07-1/meb07-1_12_langenfelder.pdf [2016.12.27.]
- Mankó Mária (2002). „Sorsom a bűn”. *Tanulmányok a bűnről, a börtönről, a büntetésről*. Sopron: Euroqualitas.
- Maróti Andor (1994). *A művelődéstudomány alapjai*. Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem.
- Mezey Barna (2010). *Régi idők tömlőcei. Büntetések. Börtönök, bakók*. Budapest: Rubicon.
- Rogers C. R., & Freiberg, H. J. (2013). *A tanulás szabadsága*. Budapest: Edge.
- Somogyvári Mihály (szerk.) (2016). Fogvatartottak száma és demográfiai adatai. *Börtönstatisztikai Szemle*, 2016 (2).
<http://bv.gov.hu/download/3/c2/f0000/B%C3%B6rt%C3%B6nstatistikai%20Szemle%202015%201.pdf> [2016.12.18.]
- Szabó Zoltán (2013). A büntetés-végrehajtás központi ellátási tevékenysége. *Börtönügyi Szemle*, 32 (3), 39-47.
- Szarka Emese (2012). Az agykontroll mozgalom tanfolyamainak üzenete – nevelési és oktatási koncepciók. In Mikonya György (szerk.), *Vallásos mozgalmak nézetei a családi életről és az oktatásról* (pp. 115-130). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Sz. Molnár Anna (2009). A tanuló felnőtt. *Pedagógusképzés*, 7 (2-3), 199-220.
- Tough, A. M. (1997). Az önálló tanulás: elmélet és gyakorlat. In Maróti Andor (szerk.), *Andragógiai szöveggyűjtemény II. Válogatás a felnőttoktatás elméletének külföldi szakirodalmából* (pp. 110-118). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Zrinszky László (2000). *A felnőttképzési és befolyásolási célú kommunikáció*. Felnőttoktatási közlemények I. Budapest: ELTE Tanárképző Főiskola Művelődésszervezési Tanszék.